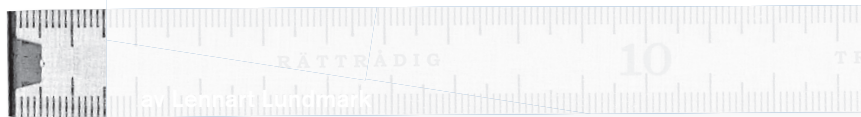

LÖGNAKTIG

ALLT SOM KAN MÄTAS ÄR INTE VETENSKAP

en populärhistorisk skrift
om Rasbiologiska institutet

FORUM
FÖR
LEVANDE
HISTORIA

SKRIFTSERIE #4:2007
Forum för levande historia

ALLT SOM KAN MÄTAS ÄR INTE VETENSKAP

en populärhistorisk skrift
om Rasbiologiska institutet

av Lennart Lundmark

SKRIFTSERIE # 4:2007
Forum för levande historia

»Allt som kan mätas är inte
vetenskap – en populärhistorisk skrift
om Rasbiologiska institutet« ingår i
Forum för levande historias skriftserie

Författare: Lennart Lundmark

Redaktör: Charlotte Haider

Ansvarig utgivare:

Anna-Karin Johansson

Grafisk design:

Direktör Wigg reklambyrå

Tryck: 08 Tryck

Forum för levande historia

Box 2123, 103 13 Stockholm

Tel: 08-723 87 50

Fax: 08-723 87 59

info@levandehistoria.se

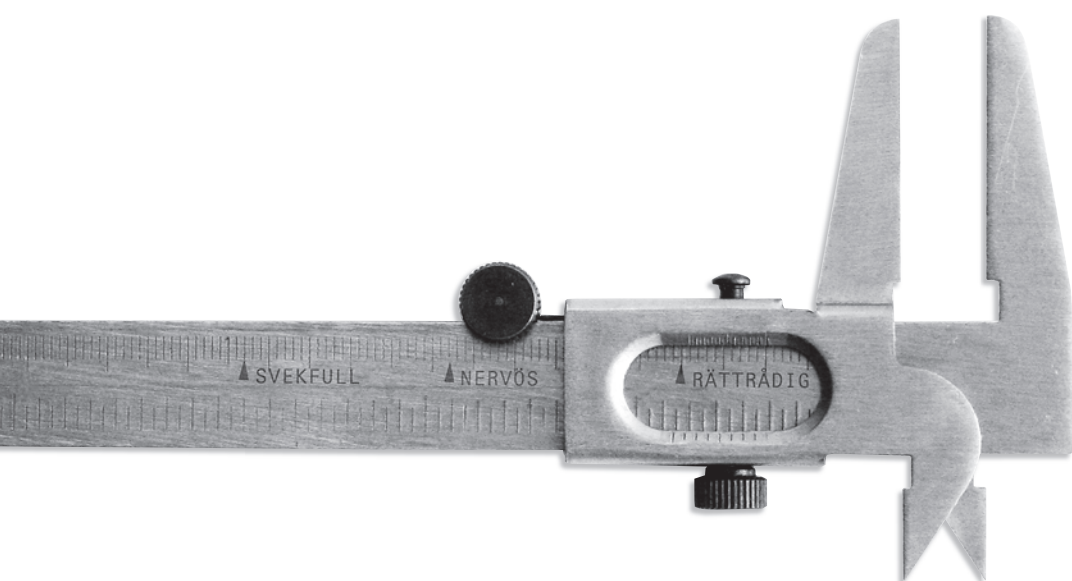
www.levandehistoria.se

ISSN 1653-5332

© Forum för levande historia

INNEHÅLL

5	FÖRORD
7	OPINIONEN VAR FÖR ETT RASTÄNKANDE
10	RETZIUS SKALLINDEX
14	SPRÅK BLIR RAS
20	MINSKAT STATLIGT STÖD
27	NY CHEF, NY FORSKNING

FÖRORD

År 1922 utmärkte sig Sverige genom att som första land i världen inrätta ett statligt institut för rasbiologi, Rasbiologiska institutet. Den så kallade rasbiologin började utvecklas här redan under 1800-talet och beskrevs då som en kombination av ärftlighetsforskning, biologi, medicin och antropologi. Målet var en vetenskap som bekräftade rasteorin. Under 1800-talet fick rasteori och rasbiologisk forskning i allt större utsträckning utgöra grunden för en raspolitik på frammarsch, med inslag som rashygien (steriliseringar) och rasism (odemonstrativ, ovärdig behandling av vissa grupper).

Forum för levande historia fick år 2005 regeringens uppdrag att klarlägga och aktivt föra ut kunskap om de politiska och idéhistoriska perspektiv som låg till grund för rasbiologins ställning och konsekvenser i Sverige under 1800- och 1900-talen. Arbetet presenteras fortlöpande vid lärarseminarier, programaktiviteter och i en kunskapsöversikt.

För genomförandet av skriften »Allt som kan mätas är inte vetenskap« har Forum för levande historia anlitat docent Lennart Lundmark. Texten är en populärhistorisk uppsats inom arbetet med Sveriges rasbiologiska förflutna. »Allt som kan mätas är inte vetenskap« är en lättillgänglig introduktion till svensk rasbiologi. Skriften vänder sig till dem som är intresserade av ämnet och dem som i sitt yrke letar efter de milstolpar som ledde fram till Sveriges omdiskuterade rasbiologiska förflutna. Skriften inleds med skildringen av hur en enig riksdag år 1921 beslutar om att inrätta Statens institut för rasbiologi. Därefter får läsaren följa såväl tusen- som hundraåriga myter, idéer, undersökningar och experiment som sammantagna fick utgöra den ytterst lösa faktagrund för inrättandet av institutet. Gemensamt för de flesta av dåtidens forskningsresultat är att de vilar på olika former av mätmetoder och klassificeringar. De emellanåt ytterst märkliga mätningarna beskriver utförligt de enskilda objektens beskaffenhet. Men i större forskningsprojekt är resultaten oanvändbara. De visar visserligen att människor har likheter och olikheter, men ofta oberoende av arv och härkomst.

Charlotte Haider, redaktör

OPINIONEN VAR FÖR ETT RASTÄNKANDE

Den 13 maj år 1921 beslutade Sveriges riksdag att inrätta Statens institut för rasbiologi. Pådrivarna var en grupp namnkunniga vetenskapsmän. Tyngst bland dessa namn var Herman Nilsson-Ehle, professor i ärftlighetslära med internationell ryktbarhet. Bland de övriga fanns rektor och lärare vid Karolinska institutet, hela den medicinska fakulteten vid Uppsala universitet samt ytterligare några professorer. Som första namn på den ena riksdagsmotionen stod Alfred Petrén, överinspektör för sinnessjukvården. Den andra toppades av undervisningsrådet Wilhelm Björck.

I 1920-talets Sverige var respekten stor för män i vita rockar med professors titel. Förgrundsgestalter från alla politiska läger i riksdagen undertecknade motionerna. Ledamöterna i kamrarna röstade enhälligt ja.

En kampanj med utställningar och tidningsartiklar hade förberett den allmänna opinionen. Men den var väl införd i rastänkandet redan tidigare. Böcker, tidningar och tidskrifter lyfte fram skillnaderna mellan svenskar och »främmande« folkgrupper. Okunnigheten om människor i fjärran länder var så stor att nästan vilka påståenden som helst kunde vinna tilltro.

Rasteori, rasbiologi, raspolitik

Rasforskningen förenade sig lätt med den stereotypisering av människor som utmärkte det gamla bondesamhället. Ännu under 1900-talets första decennier kunde man möta den i Nordisk Familjebok, landets ledande uppslagsverk. Där står att »småläningen är till sin natur vaken och intelligent, flitig och strävsam, rask och hurtig, men likväl foglig till lynnet, händig och slug...«. Befolkningen i en del andra svenska landskap försågs med lika specifika egenskaper. En bok med titeln »Det svenska folklynnet« av statistikern Gustav Sundbärg blev så populär att den gavs ut i 15 upplagor mellan åren 1911 och 1921. Där konstaterades bland annat att »svensken inte är hågad för intensivt tankearbete« och att »svensken av naturen älskar krig«. Boken var en bilaga till den statliga emigrationsutredningen, under ledning av Sundbärg.

De hemmagjorda svenska fördomarna fick redan under 1800-talet näring från de rasteorier som lanserades av forskare ute i Europa. Enligt dem kunde jordens befolkning delas upp i ett antal tydligt åtskilda raser.

Rasbiologin beskrevs som en kombination av ärftlighetsforskning, biologi, medicin och antropologi. Den skulle vara en vetenskap som bekräftade rasteorin. Uppgiften var att skilja raserna från varandra genom att identifiera och klassificera yttre fysiska kännetecken som ansågs ärftliga. Enligt rasbiologerna var de viktigaste rasmarkörerna formen på huvudet och dess olika delar (hjärnskål, ansikte, käkar, näsa). Till markörerna hörde också färgen på hud, hår och ögon. Därtill kom kroppslängden samt bålens och lemmarnas dimensioner

Rasteori och rasbiologi låg sedan till grund för olika tillämpningar, som kan kallas raspolitik. Den tog sig flera uttryck. Ett var rashygien, som skulle förhindra dem som ansågs undermåliga att skaffa barn (negativ rashygien). Den skulle också verka för att de som var bäst lämpade ur rassynpunkt fortplantade sig med varandra (positiv rashygien). Andra praktiska tillämpningar av rasbiologin kunde vara att förhindra rasblandning eller att identifiera dem som skulle utsättas för förtryck och förföljelse.

Under 1800-talet blev rasteori och rasbiologisk forskning allt mer anstuckna av rasism. Det finns i dag olika uppfattningar om hur man ska använda begreppet. Här är det lämpligast att utgå från den traditionella definitionen. Då blir rasismens grundläggande idé att en folkgrupp med vissa yttre kännetecken har vissa gemensamma inre egenskaper, som är medfödda och oföränderliga. Från denna utgångspunkt vill rasismen upprätta en värdeskillnad mellan folken på biologisk grund.

Det finns en omfattande forskning om hur denna biologiskt motiverade rasism uppstod. Man kan se vissa tecken i samband med att de europeiska kolonialväldena skapades under 1500-talet, i det att de infödda befolkningarna ofta bemöttes med en överlägsen attityd men de flesta forskare är överens om att det som vi i dag menar med rasism utvecklades först under senare delen av 1700-talet. Vid den tiden började utvecklingsteorier ge upphov till idéer om en hierarki av raser på olika »nivåer«. Samtidigt lanserades allt fler antaganden om ett samband mellan utseende, karaktärsegenskaper och intelligens. Dessa tankekomplex förstärktes under 1800-talet i samband med att de europeiska makterna kolonialiserade allt större områden i övriga världen och förtryckte deras befolkning. Då gavs de efterhand karaktären av »vetenskaplig sanning«.

Rasbiologin kombinerade ärttighetsforskning, biologi, medicin och antropologi. Den skulle vara en vetenskap som bekräftade rasteorin och skilja raser från varandra.

Klotformade skallar

Under 1700-talet hade Carl von Linné vunnit världsrykte genom sin systematisering av växtriket. Det var frestande att försöka vinna lika stor ära genom att klassificera människor. Linné gjorde själv en del försök i den vägen, men det blev aldrig mer än skrivbordsspekulationer. Han använde aldrig ordet ras om människor. Under 1700-talet reserverades det för främst hundar och hästar. Vi talar fortfarande om raser i de sammanhangen. Det kan vi göra därför att raserna har avlats fram genom att man hindrat individerna från att fortplanta sig efter eget val.

Det var inte svårt att titta på bilder och konstatera att människor i olika världsdelar skilde sig åt till utseendet. Men snart ville man konstruera något slags vetenskaplig metod för att systematisera skillnaderna. Som den fysiska antropologins fader brukar man beteckna Johann Friedrich Blumenbach (1752–1850). Han samlade på sig 82 människokranier från olika delar av världen. I en bok som kom ut år 1775 försökte han dela in mänskligheten i olika raser. Främst förlitade han sig på vinklarna mellan olika formationer i ansiktets benstruktur, särskilt pannbenets och käkbenets lutning. Blumenbach lade till en del nya raser, men i huvudsak blev resultatet detsamma som i det gamla hudfärgsschemat, d v s vita i Europa, svarta i Afrika, gula i Asien och röda i Amerika.

En svensk forskare som gick i Blumenbachs fotspår var Sven Nilsson (1787–1883) i Lund. Han var redan känd som zoolog i vetenskapliga kretsar i hela Europa, när han på 1830-talet övergick till ämnet arkeologi. Då började han använda kranier för att dra rasbiologiska slutsatser om Nordens tidiga historia. I stenåldersgravar i södra Sverige hade han kommit över en del skallar, som han betecknade som klotformade. Han jämförde dem med nyare skallar. Då upptäckte han tre samiska skallar som han också tyckte var klotformade. Av detta drog han slutsatsen att samerna varit hela Sveriges urbefolkning.

Retzius index var enkelt att använda. Det gick snabbt att mäta och producera siffror, tabeller, diagram, ekvationer etc. Allt gav intryck av vetenskap. Men det fanns inget meningsfullt mönster i resultaten.

Eftersom det fanns klotformade skallar i stenåldersgravar även i Danmark, England och Frankrike utgick han från att samer bebott även de områdena i forntiden. Detta kallades »Nilssons storutbredningsteori«. Den var dominerande i Sverige från ungefär år 1840 till 1870.

Vid den tiden satt forskare runt om i Europa och försökte systematisera människans alla variationer i utseende. Resultaten spretade åt alla håll och det fanns ingen enighet om hur man skulle mäta och beskriva de skallar som var det vanligaste undersökningsobjektet. De flesta forskarna började med goda vetenskapliga föresatser. De utgick från en teori eller arbetshypotes och prövade den på ett konkret arbetsmaterial med gängse vetenskapliga metoder. Problemet var bara att ju mer de forskade desto omöjligare blev det att komma någon vart. Utgångsteorin om att det fanns ett antal »rena« raser höll inte. Det gick bra så länge man satt i sin kammare och teoretiserade. Men så snart man började praktisera rasbegreppet föll det sönder, trots många försök att nå fram till pålitliga mått.

Det var inte bara teorin som skapade problem. Det fanns inte heller någon enighet om metoden. Forskarna var oense om hur de skulle mäta sådant som ansiktsvinklar, hjässans lutning och hur utskjutande käkpartiet var. Hur hud- och hårfärger skulle betecknas var en ständig stridsfråga. Oenigheten gjorde rasforskningen till ett svåröverskådligt fält. Forskarna gick inte i rätta led på enad front utan rörde sig i olika riktningar, ständigt i konflikt med varandra. I biblioteken finns hyllmetrar av gamla böcker och skrifter med de mest skilda teorier, beskrivningar och förklaringar.

RETZIUS SKALLINDEX

Många rasforskare tog snabbt till sig det skallindex som den svenska anatomiprofessorn och antropologen Anders Retzius (1796–1860) lanserade omkring år 1840. Han utgick från hur skallen ser ut uppfifrån. En del skallar är ganska långsmala, andra bredare och mer klotformade. Retzius menade att människoraserna först och främst ska delas in i långskalliga (dolikocefala) och kortskalliga (brakyocefala). För att mäta förhållandet mellan skallens längd och bredd upprättade Retzius ett index. Först skulle man mäta det bredaste partiet. Det måttet multiplicerades med 100 och dividerades sedan med huvudskålens längd. Det innebär att ett huvud som var klotrunt sett uppfifrån fick ett skallindex på 100. Man tog till exempel 18 centimeters bredd $\times 100 = 1800$. Den siffran dividerades sedan med 18 centimeters längd. Om skallens bredd däremot var 15 och längden 20 fick man ett skallindex på 75.

Retzius bestämde helt godtyckligt att de som hade ett skallindex på 75 eller lägre var långskalliga. Så småningom enades man om att ett index mellan 75 och 80 skulle beteckna mellanskalliga (mesocefala). De med ett index över 80 var kortskalliga.

Det fanns flera problem med Retzius teori. Grundidén om att människor med samma skallform tillhörde samma ras var en obevisad spekulation. Det fanns inte heller någon motivering för att människor med ett värde på just 75 eller lägre skulle kallas för långskalliga. Men Retzius index hade en stor fördel. Det var enkelt att använda på levande människor. Man konstruerade instrument som såg ut som stora passare eller skjutmått. Det tog inte lång stund att lära sig att använda dem. Sedan kunde snabbutbildade assistenter snabbt mäta massor av skallar och producera mängder av siffror, som ställdes samman i tabeller, gav underlag för diagram, infogades i ekvationer etc. Allt detta gav ett intryck av avancerad vetenskap.

Men det gick inte att hitta något meningsfullt mönster i Retzius resultat. Alla svarta i Afrika påstods vara långskallar. Det var även de så kallade germanerna (t ex skandinaver, engelsmän och holländare), men hela södra Tyskland, Schweiz, Österrike och Italien dominerades av kortskallar. Samer, finnar, ungrare och slaver var kortskalliga. Mongoler var kortskalliga men kineser långskalliga. Av Amerikas urinvånare var de på östkusten långskallar, men de på västkusten kortskallar.

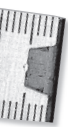

Rätkäkar och snedkäkar

I ett försök att precisera sig kompletterade Retzius skullmåttan med käkpartiets form. Vissa raser påstods ha ett mer utstående hakparti än andra och kallades därför snedkäkade (prognater). Andras hakparti var mer tillbakadraget. De kallades rätkäkade (ortognater). Med detta tillägg kunde man använda en terminologi som klingade mycket vetenskaplig. Så blev till exempel svarta afrikaner dolikocefala prognater (långskalliga snedkäkar), samer brakycefala ortognater (kortskalliga rätkäkar), mongoler brakycefala prognater (kortskalliga snedkäkar) och den »germanska« eller »nordiska« rasen i Europa dolikocefala ortognater (långskalliga rätkäkar). Men käkpartiet visade sig vara svårt att använda som rasmarkör eftersom forskarna aldrig kunde komma överens om hur det skulle mätas.

Retzius resultat stämde inte med 1800-talets indelning i folk och stater. Han menade att i stort sett alla historiskt, geografiskt eller politiskt avgränsade folk hade inslag av flera raser. Folket hade efter hand bildat en enhet som utmärkte sig för en viss karaktär, en viss känsla och en gemensam historisk uppgift. Varken språk eller geografiska och politiska förhållanden var något säkert tecken på en nations ursprungliga ras eftersom det fanns folk som förlorat sitt äldre språk och tagit sig ett nytt. Teorin om språkbyten blev för övrigt en vanlig förklaring när rasteorierna och mätresultaten motsade varandra.

Retzius fortsatte att utveckla sin teori fram till sin död år 1860. I takt med att mätresultaten blev allt mer svårtolkade gjorde han som så många andra rasforskare, d v s började spekulera om »högre« och »lägre« raser utan att ha några bevis för sina påståenden. Han påstod att de kortskalliga saknade något i hjärnans baklob, alltså var långskallarna de mest fullkomliga människorna. Han påstod att de svenska långskallarna var »de allra vackraste«. Alla européer, även de kortskalliga, var ortognater (rätkäkade). Framskjutande hakparti dominerade endast bland »råa folkslag«. Även inom raserna fanns det en skillnad mellan högre och lägre skikt. De med högre bildning och kultur hade större individuell variation i skullformen. Därför skulle rasforskarna koncentrera sig på »de lägre klasserna« och landsbygdsbefolkningen. I grunden var Retzius rasist eftersom han ansåg att det fanns ett samband mellan människans skullform och psykiska egenskaper. Men han utvecklade inte den idén eftersom han ansåg att det var för svårt att mäta psykiska egenskaper.

Retzius fortsatte utveckla sin teori men i takt med att mätresultaten blev mer svårtolkade började han spekulera om »högre« och »lägre« raser utan bevis för sina påståenden.

Gravplundring

Även om Retzius skallindex kunde användas för att mäta skallarna på levande människor var kranier fortfarande det grundläggande forskningsmaterialet. Att ta skallar från stenåldersgravar var en självklarhet. I Sverige fick forskarna inte sällan tips från markägare som hittat skallar i samband med grävningsarbete. Men ju yngre gravarna var, desto känsligare blev det att lägga beslag på skallarna.

Beträffande samer togs inga sådana hänsyn. Deras skallar var ett eftertraktat bytesobjekt forskare emellan. I Sverige var det främst läkare och präster som försåg forskarna med samiska skallar. Men hur dess kommit över skallarna är i stort sett okänt. Att gravplundring förekom är i vissa fall helt klarlagt. Ett rikt byte gav den gamla kyrkogården i Markkina, ungefär en mil norr om Karesuando på finska sidan av Könkämä älv. Där låg Enontekis kyrka fram till år 1828 då den flyttades längre in i Finland och nuvarande Enontekiö. Kyrkogården övergavs och lämpade sig därmed väl för gravplundring. Redan några år efter det att kyrkan flyttats började forskare gräva upp gravar. En av dem rapporterade år 1837 att hans byte blivit »tre goda lappkranier, det första med mössa och håret på«. Året därpå guidade prästen i Karesuando en fransk expedition till Markkina. Han skrev i en tidningsartikel att de grävt upp »två tunnsäckar fulla med lappskallar och människoben«.

I Sverige hamnade de flesta samiska skallarna på Karolinska Institutet. Dess stora samling brann upp 1892. I dag räknar man med att det finns kvar ett fåtal samiska skallar och skelett på olika forskningsinstitutioner i Sverige.

Om respekten för samerna var liten, så var den ännu mindre för utomeuropeiska folk. Flera svenska expeditioner plundrade gravar i andra världsdelar. Det började i slutet av 1800-talet och fortsatte långt in på 1900-talet. Som exempel kan nämnas att Hjalmar Stolpe, arkeolog och etnograf, grävde upp 80 skallar i Peru 1884. Eric Mjöberg, äventyrare och vetenskapsman plundrade aboriginers gravar i Australien åren 1910–11. Erland Nordenskiöld, forskningsresande och sedermera professor i antropologi, förde hem skallar från Argentina och Bolivia under de första åren av 1900-talet.

SPRÅK BLIR RAS

Under århundraden har det ena hugskottet efter det andra om rasernas ursprung, spridning och samtida utbredning presenterats. Här ska bara nämnas de två mest kända inslagen i gyttret av spekulationer.

En engelsk språkforskare hävdade år 1786 att de strukturella likheterna mellan sanskrit, grekiska och latin var så stora att de måste gå tillbaka på ett gemensamt urspråk. Denna teori om ett indoeuropeiskt urspråk sysselsatte språkforskarna under sekler framöver och ännu i dag talar vi om en indoeuropeisk språkfamilj. Men snart lämnade teorin språknivån och en del forskare började hävda att det också måste ha funnits ett indoeuropeiskt folk. Sedan var inte steget långt till konstruktionen av en indoeuropeisk ras. De som skulle ha tillhört denna ras döptes till arier. De antogs ha varit blonda och blåögda.

Det låg knappast nära till hands att förse en ras med ursprung i Indien med blont hår och blå ögon. Men gradvis flyttades den ariska rasens urhem allt närmare Europa. Så småningom smälte de ariska idéerna samman med den romerske historikern Tacitus skrivelser om folken norr om (ungefär) nutida Frankrike. Tacitus hade aldrig besökt området, men skrev en bok om det år 98 e. Kr. Där kallade han folken i norr för germaner. Hans syfte var dels att hitta en ursäkt för att romarna inte erövrat området, dels att kritisera vällevnaden i Rom. Därför idealiserade han germanerna och deras samhälle. De påstods leva oblandat och ofördärvat, ha kraftig kroppsbyggnad, bistra blå ögon och rödblont hår. Frammot 1880-talet hade rasforskarna slagit samman arier och germaner till ett slags forntida, blonda och blåögda övermänniskor.

Forskarna i Sverige avvisade inte direkt teorin om arierna, men de betonade främst det germanska inslaget i ursprungsmyten. De ansåg att germanerna hade varit långskalliga. Problemet var bara att södra Tyskland dominerades av kortskallar. En förklaring som de svenska forskarna kunde ta till sig var att germaner i Tyskland någon gång i forntiden hade offrat sig i strider mot »inträngande folkslag«. Därför hade den germanska rasen bevarats i sin renaste form i Skandinavien. Det ledde till att rasforskare allt oftare använde beteckningen »den nordiska rasen« om dessa extremt renrasiga germaner.

Från slutet av 1860-talet och framåt började man lägga märke till allt fler långskallar i svenska stenåldersgravar. Vid mitten av 1870-talet hävdade forskare att man måste förkasta Sven Nilssons teori om att Sveriges urbefolkning hade varit

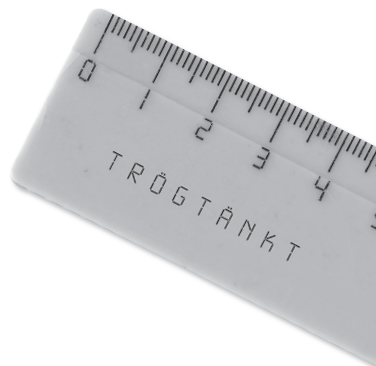
Mot slutet av 1890-talet konstaterade flera svenska rasforskare att svenskarna var det rasrenaste germanska folket och Sverige det äldsta självständiga riket i Europa.

kortskallig. De tongivande var anatomerna Gustav von Düben (1822–92) och Anders Retzius son Gustaf (1842–1919), arkeologen Oscar Montelius (1843–1921) och historikern Hans Hildebrand (1842–1913). Under 1870- och 1880-talet hävdade de att kortskallarna hade blivit slavar när långskallarna vandrade in. På 1890-talet hade de nått fram till slutsatsen att germanerna varit först och att kortskallarna kommit invandrande senare. De svenska rasforskarna kunde då konstatera att svenskarna var det rasrenaste germanska folket och Sverige det äldsta självständiga riket i Europa. Den slutsatsen byggde på att forskarna hade vridit och vänt på varandras gissningar under några decennier. I slutet av 1890-talet blev det dags att tillgripa rasbiologiska massmätningar för att försöka hitta konkreta bevis.

45 688 värnpliktiga skallmättes

Den organisation som år 1877 fick namnet Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi bildades fyra år tidigare i Stockholm under namnet Antropologiska sällskapet. Där ägnade man sig åt bland annat rasbiologi och gav ut tidskriften Ymer som emellanåt publicerade artiklar i ämnet. Mot slutet av 1890-talet samlade organisationen in pengar till en stor undersökning av svenska värnpliktiga. Även i ekonomiska sammanhang hade Anders Retzius son Gustaf stor betydelse. Han hade privat förmögenhet och finansierade stora delar av verksamheten. Han publicerade också sin fars skrifter på både svenska och tyska.

Under somrarna 1897 och 1898 mättes 45 688 värnpliktiga. Förutom skallindex togs en del andra mått samt registrerades hår- och ögonfärg. Mätningarna utfördes till största delen av medicine kandidater från Uppsala universitet. När materialet bearbetades justerades både måttenheter och siffror för att svenskarna skulle framstå som så långskalliga som möjligt. Resultatet blev ett praktverk på tyska med titeln »Anthropologia Suecica«. Det kom ut år 1902.

Där kunde man läsa att 30 procent av Sveriges befolkning var långskallar, 57 procent var mellanskallar och 13 procent kortskallar. I sammanfattningar angavs ofta både lång- och mellanskallar som långskallar. Då blev hela 87 procent av Sveriges befolkning långskallar. Största andelen fanns i ett bälte från Bohuslän över Dalsland och Närke till Södermanland. Att de mest långskalliga fanns i inlandet förklarades av att »de kraftigaste angreppen på den rena folktypen« hade skett i kusttrakterna och särskilt i hamnstäderna. Andelen kortskallar var högst i Lappland, 23 procent. Att det berodde på samerna ansågs självklart. Svårare var det att förklara varför det fanns 20 procent kortskallar i Uppland och 18 procent i Skåne.

Men de svenska rasforskarna kunde i alla fall konstatera att Sverige hade en högre andel långskallar än Tyskland. Det påstods bevisa att den germanska rasen var bevarad i sin renaste form i Sverige.

Undersökningen 1897–98 avslutade ett skede i den svenska rasbiologiska forskningen. Tiden kring sekelskiftet 1900 blev en brytpunkt. Fram till dess hade rasbiologerna varit inriktade på historien och förhistorien. Främst hade det gällt att kartlägga folkens ursprung och rasernas spridning runt världen. Men mätandet hade inte lett till någon kunskap som kunde läggas till grund för praktisk raspolitik. Nu ändrade rasbiologin inriktning. Den sköt forntiden i bakgrunden och försökte i stället motivera sin existens genom att hänvisa till framtiden.

Det biologiska arvet

Vid Svenska Läkaresällskapets möte i Uppsala år 1904 framträdde Herman Lundborg, biträdande läkare vid Uppsala hospital. Han framhöll att det folk som i tid inser det biologiska arvets betydelse, tryggt kan möta framtiden. Ett folk vars biologiska anlag stadigt försämras, kan inte klara sig i kampen för tillvaron. Han hoppades att de styrande skulle inse detta och att den tid inte skulle vara avlägsen då man »i samhällsfrågor tillmäta den verkligt biologiskt bildade läkarens ord åtminstone lika stor betydelse som juristens och krigarens«.

Lundborg var då 36 år. Han hade disputerat år 1901 på en avhandling om en sällsynt form av epilepsi på Listerlandet i Blekinge. Genom att studera kyrkböckerna hade han kunnat visa i vilket mönster den ärvdes mellan generationerna i en viss släkt. Avhandlingen publicerades på ett tyskt förlag år 1913 och väckte viss uppmärksamhet runt om i Europa.

Lundborg drog slutsatsen att den ärftliga sjukdomen på Listerlandet hade lett till ekonomiskt och kulturellt förfall

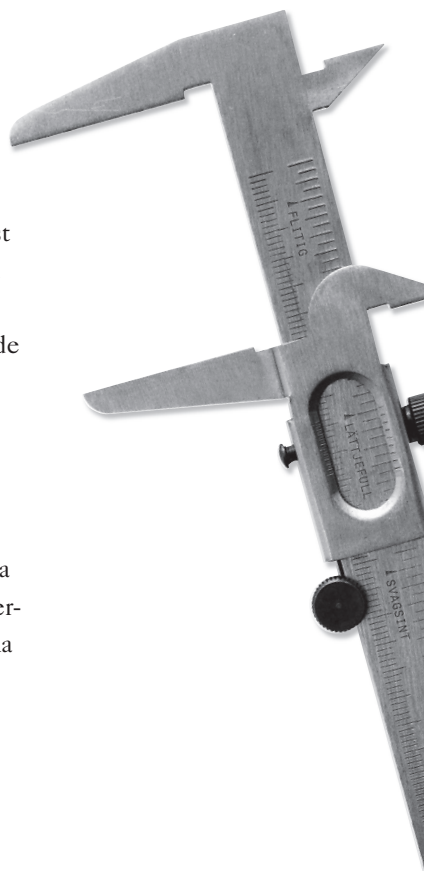
Starkt stöd av forskare för motionerna om Rasbiologiska institutet gjorde att både högerens ledare Arvid Lindman och socialdemokraternas Hjalmar Branting skrev på. Det gjorde också framträdande liberaler.

i bygden. Detta var också vad som hotade Sverige, om man inte hindrade människor med så kallade undermåliga anlag från att fortplanta sig. Enligt Lundborg skulle de som var bäst utrustade i fysiskt, moraliskt och intellektuellt avseende föra släktet vidare. För att nå det syftet var det nödvändigt med rashygienisk forskning, d v s att man skulle identifiera såväl de bäst som de sämst lämpade för att avla barn.

Lundborg ansåg dessutom att rasblandning var skadlig. Det enda område där det förekommit något mer omfattande barnalstrande över de etniska gränserna inom Sverige var i Lappland där samer, finnar och svenskar inte sällan gifte sig med varandra. Därför inledde Lundborg år 1913 rasbiologiska studier av samer och finnar i nordligaste Sverige. Efter »underdånig framställning av medicinska fakulteten och akademiska konsistoriet i Uppsala« gav riksdagen år 1916 honom ett särskilt anslag för att studera rasblandningen.

Anslaget var på 24 000 kronor och uppdelat på fyra år. För pengarna skulle Lundborg mäta kroppsdelar, fotografera och bestämma blodgrupper. Han skulle också gå igenom kyrkböckerna för att spåra ärftliga sjukdomar. En av hans utgångspunkter var att rasblandning minskade motståndskraften mot tuberkulos och ledde till sämre »moralisk halt« hos individen. I en artikel år 1918 skrev han att avkomman från individer av två raser skulle få försämrade motståndskraft mot sjukdomar och dålig karaktär. En blandning mellan tre eller flera folkslag skulle leda till »ohejdad själviskhet, tygellöst leverne och brottslighet«.

För att samla in material vistades Lundborg i Lappland på somrarna fram till år 1920. Men han fick också andra uppgifter. Uppsala universitet anställde honom som ärftlighetsforskare och rasbiolog år 1915. Två år senare arrangerade han en fotografisk folktypsutställning, som visades i Stockholm, Göteborg, Uppsala, Gävle och Visby. Lundborg satt också i juryn åren 1919 och 1922 för Stockholms Dagblads tävling för att fastställa »en svensk-germansk ideal rastyp«.

Enhälligt ja

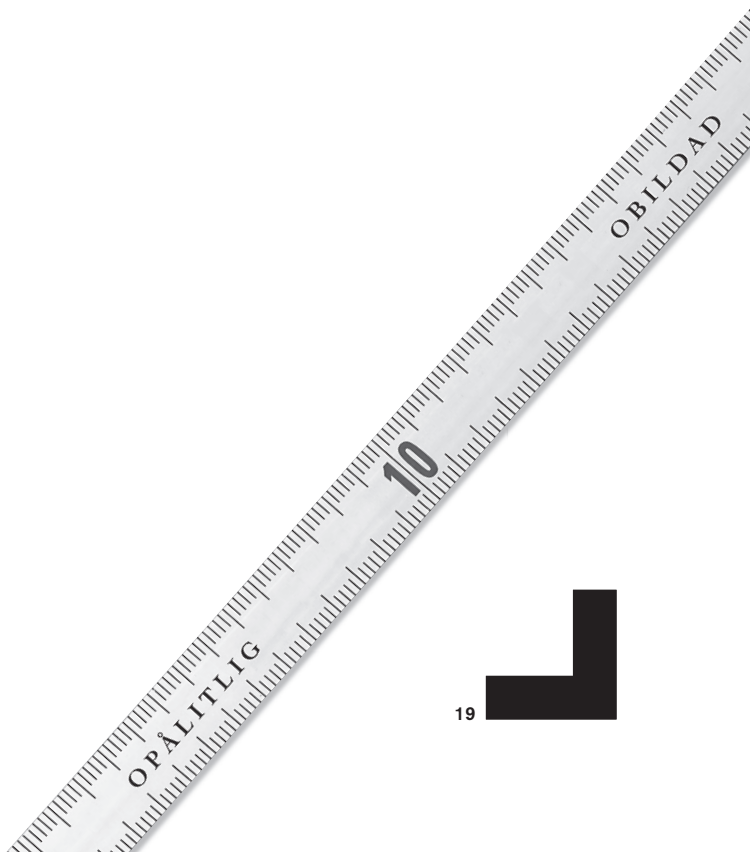
Det var nära att Sverige hade fått ett Nobelinstitut i rasbiologi. Nobelstiftelsen delar inte bara ut pris, den kan också anslå pengar till särskilda forskningsinstitut. Rektorn vid Karolinska Institutet, professor Frithiof Lennmalm, föreslog år 1918 att Nobelstiftelsen skulle finansiera ett rasbiologiskt institut. Nobelkommittén för medicin röstade enhälligt ja, men året därpå föll frågan med endast en rösts marginal (9 mot 8) i Karolinska Institutets lärarkollegium.

Vid den tiden var kampanjen för ett rasbiologiskt institut i full gång. Flera av Sveriges ledande forskare inom medicin, genetik, fysiologi och anatomi var engagerade. De gjorde uttalanden och författade skrivelser för att Herman Lundborg skulle få bedriva sin forskning inom ramen för ett särskilt institut. Deras yttranden fogades till den riksdagsmotion som ledde till att riksdagen började behandla frågan år 1920.

Den mest kända förespråkaren för ett rasbiologiskt institut var professor Herman Nilsson-Ehle i Lund. Han var redan internationellt ryktbar som en framstående genetiker, specialiserad på förädling av sädeslag. Bland de övriga professorerna fanns Vilhelm Hultkrantz (anatomi, Uppsala), Frithiof Lennmalm (nervsjukdomar, Karolinska Institutet), Torsten Thunberg (fysiologi, Lund), Carl M. Fürst (anatomi, Lund) samt docenterna Nils von Hofsten (zoologi/genetik, Uppsala) och Nils Heribert-Nilsson (botanik/genetik, Lund). Som bilaga till riksdagsmotionen fanns också ett protokoll där medicinska fakulteten vid Uppsala universitet prisade Lundborgs forskning.

Rasbiologiska institutet var ingen partifråga även om de första namnen på två likalydande motioner (en i vardera kammaren) var socialdemokrater. De representerade först och främst vetenskapen. Uppbådet av forskare till stöd för motionerna gjorde att både högerens ledare Arvid Lindman och socialdemokraternas Hjalmar Branting skrev på. Det gjorde också de framträdande liberalerna Jacob Pettersson, Raoul Hamilton och Knut Kjellberg. En annan av undertecknarna var Nils Wohlin. Han representerade just då Jordbrukarnas Riksförbund som året därpå skulle slås samman med Bondeförbundet, där han snart blev ett ledande namn. Övriga undertecknare var Mauritz Hellberg (lib), K. A. Andersson (lib) och Knut Tengdahl (s).

Utan debatt i kamrarna gick frågan vidare till statsutskottet som förklarade att ett rasbiologiskt institut var »av synnerlig vikt från såväl vetenskaplig som social synpunkt« och tillstyrkte motionen. När frågan kom tillbaka till riksdagsledamöterna debatterades en del praktiska och ekonomiska frågor i andra kammaren, men ingen hade några principiella invändningar och riksdagen biföll enhälligt statsutskottets utlåtande.

MINSKAT STATLIGT STÖD

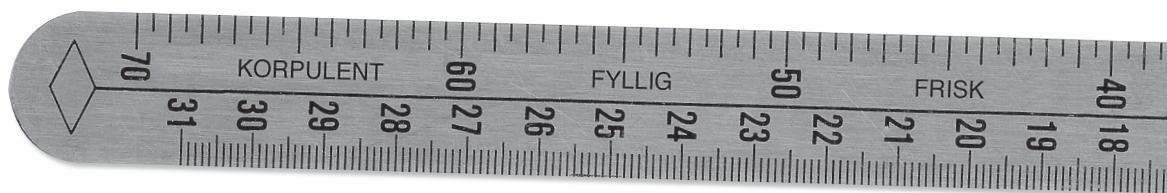
Statens institut för rasbiologi inledde sin verksamhet den 1 januari år 1922. Ordförande i styrelsen blev landshövding Hjalmar Hammarskjöld. De mest engagerade ledamöterna var Herman Nilsson-Ehle och Nils von Hofsten. Chef för institutet, med professors titel, blev Herman Lundborg.

Institutet existerade till namnet fram till 1958, men den rasbiologiska forskningen upphörde 1935, då Herman Lundborg gick i pension. Institutets historia kan lämpligen delas in i tre perioder. Den första omfattade åren 1922–1927. Då försökte institutet kartlägga svenska folket med i stort sett samma metoder som användes under 1800-talet. Under period två, mellan 1928 och 1935, slutade institutet i stort sett att ägna sig åt den svenska befolkningen. Allt arbete koncentrerades till Herman Lundborgs privata intresse för samer och rasblandning. Den tredje perioden inleddes 1935 då Lundborg gick i pension. Då fick institutet en chef som var motståndare till rasforskning – Gunnar Dahlberg.

Anslaget för år 1922 var på 60 000 kronor, vilket var en inte föraktlig summa på den tiden, men räckte ändå inte till att anställa så många medarbetare. Den organisation som eftersträvades skulle utöver Lundborg bestå av ytterligare en rasbiolog, en statistiker, en antropolog, en genealog och ett eller flera biträden. I verkligheten var personalen oftast betydligt fåtaligare. Meningen var att de 60 000 kronorna bara skulle vara ett startbidrag och att institutet skulle få mer pengar vartefter. Men så snart som året därpå skars anslaget ned så att institutet bara disponerade 55 000 kronor. Redan år 1924 hotade Lundborg med att avgå om inte institutet fick höjt anslag. Men summan förblev oförändrad. Lundborg stannade kvar och började komplettera budgeten med pengar från privata donatorer.

I en historik över Rasbiologiska institutet har Gunnar Broberg konstaterat att det knappast hade blivit något sådant institut i Sverige om inte Herman Lundborg funnits. Det är sannolikt en riktig bedömning. Men från organisatorisk och ekonomisk synpunkt blev Herman Lundborg också institutets största problem. Han var ytterst självmedveten och saknade smidighet i kontakterna med andra människor. Det gällde såväl uppåt mot regeringen som nedåt mot institutets personal. Det innebar att antalet anställda växlade mellan olika år. Korta, tillfälliga anställningar under osäkra former var vanliga.

På grund av sociala och hygieniska åtgärder, konstaterade Lundborg, dog inte längre de »mindervärdigas« barn undan som förr. Det hotade kvaliteten på den svenska rasen.

Lokalfrågan blev ett problem under flera år. Från början hade institutet tre rum i »gamla seminariebyggnaden« i Uppsala. Senare tillkom enstaka tillfälliga rum i bland annat Landsarkivet och Universitetsbiblioteket. I verksamhetsberättelserna klagas över platsbrist. Chefen fick dela rum med biblioteket, anställda måste arbeta hemma, man kunde inte ta emot utländska forskare som ville studera institutets arbete på plats. Från år 1926 höjdes anslaget till 65 000 kronor och lokalerna kompletterades med en fyrrummare. Den disponerades av Lundborg, som samtidigt fick sin lön höjd till 12 000 om året.

Upprepade gammal undersökning

En del av den forskning som institutet bedrev hade tillämpning även utanför rasbiologin. Släktregister och antavlor som sammanställdes ur kyrkböckerna kan fortfarande användas av släktforskare. Ett statistiskt mått som utvecklades av Sten Wahlund medan han arbetade vid institutet används fortfarande världen över när man studerar djurpopulationer. Institutets assistenter fick ta med en portabel framkallningsutrustning på sina resor och ägna en stor del av sin tid till fotografering och framkallning. Det har inneburit att mängder av porträttfoton finns bevarade i institutets arkiv.

Men huvuduppgiften var att studera svenska folkets raskaraktär. Den första större insatsen blev att upprepa den massmätning från 1897–98 som publicerats i »Anthropologia Suecica« år 1902. Under åren 1922 och 1923 undersöktes 57 263 värnpliktiga. Samma uppgifter som tidigare samlades in, d v s skallindex, längd, ögonfärg, hårfärg etc. Några av de värnpliktiga snabbutbildades för att mäta de övriga. Förutom värnpliktiga mättes en del skolbarn samt intagna på sinnessjukhus, uppfostringsanstalter och i fängelser. Institutet undersökte

också dem som förväntades representera det bästa rasmaterial. Särskilt lärarstuderande och elever vid folkhögskolor fördes in under den kategorin. Totalt mättes 83 427 individer under de två åren. De värnpliktiga utgjorde nästan 70 procent, skolbarnen 18 procent och övriga kategorier 3–4 procent vardera. Liksom vid undersökningen åren 1897–98 ansågs det främst vara män som representerade den svenska rasen.

Samtidigt började Lundborg styra över resurser från institutet till sin egen forskning om rasblandningen i nordligaste Sverige. Han vistades fyra månader i Lappland både år 1922 och 1923. Lundborgs undersökningar av samer stred mot institutets egentliga uppgift som var att undersöka »den svenska folkstammen«. Men Lundborg var fixerad vid att bli den förste forskaren som bevisade att rasblandning var skadlig.

Han propagerade energiskt för rasbiologi och rashygien genom att föreläsa och dela ut småskrifter under sina resor. Han var en flitig skribent. Redan före år 1922 hade han en lång publiceringslista. Under institutets tidiga år tillkom bland annat småskrifterna »Rasbiologi och rashygien«, »Degenerationsfaran«, »Om rasbiologi och släktforskning« och »Rasbiologisk personbeskrivning«. Flera tidningar och tidskrifter publicerade hans artiklar med liknande innehåll. På institutet i Uppsala hölls minst tio föreläsningar per år riktade till en akademisk publik. Där framträdde både svenska och utländska forskare.

En höjdpunkt i institutets verksamhet var Nordiska konferensen för rasbiologi och antropologi i Uppsala den 25–28 augusti år 1925. Den samlade ett 30-tal deltagare från alla nordiska länder. Där hölls föreläsningar och utbyttes åsikter med Lundborg som generalsekreterare.

I en av föreläsningarna beskrev Lundborg hur han skulle gå tillväga för att bevisa rasblandningens fördärlighet genom att studera samerna. Han skulle registrera alla familjer 100–200 år bakåt i tiden med hjälp av kyrkböckerna. Dessutom skulle han genomföra antropologiska mätningar, d v s främst skallmätningar och undersöka samiska kranier, inklusive deras tänder. Nästa steg var »medicinsk-biologiska undersökningar« med särskild hänsyn till nerv- och sinnessjukdomar, lungdot och lyten. Blodanalyser skulle ge ytterligare underlag för de förväntade slutsatserna.

Bland institutets utåtriktade aktiviteter bör särskilt nämnas dess medverkan i den stora Stockholmsutställningen år 1930. Där fick Lundborg disponera en 24 meter lång väggyta för

en raskarta över Sverige, bilder av svenska rastyper samt »en begåvnings- och härledningskarta över nu levande personer av allmän kulturell betydelse«. Syftet var att visa att »rasförhållandena i Sverige varit vida viktigare än de skilda miljöförhållandena«.

Praktverk på engelska

Efter fyra år kunde institutet presentera resultat från sina undersökningar. Den första boken kom på engelska år 1926 och hade titeln »The Racial Character of the Swedish Nation«. Förmodligen valdes engelska som första språk för att Lundborg vid den tiden hade siktet inställt på sponsorer i USA. Boken är i stort format med kartor i färg och en bilaga med porträtt av personer som ansågs representera en svensk rastyp.

Boken är till innehåll och disposition praktiskt taget en kopia av »Anthropologia Suecica« från år 1902. Resultaten var i stort sett desamma som redovisats 25 år tidigare. Antalet »äktas långskallar« (med index på 75 eller lägre) hade ökat från 30,1 till 30,2 procent. Även i genomsnitt var svenskarna faktiskt långskalligare än tidigare, index hade gått ner från 78,1 till 77,7. Någon förklaring till detta anmärkningsvärda fenomen gavs inte.

En tysk version kom ut år 1928 under titeln »Rassenkunde des schwedischen Volkes«. Den var i betydligt enklare utförande än den engelska.

Institutet behövde också visa upp sig på hemmaplan. Lundborg producerade därför år 1927 en »kortfattad, rikt illustrerad folkupplaga« under titeln »Svensk raskunskap«. Den var på ett 70-tal sidor i cirka A4-format, rikt illustrerad med kartor och foton på olika rastyper. Den första upplagan på 4 000 exemplar räckte inte utan man fick trycka ytterligare en upplaga på 7 000 exemplar. Hur många som såldes och hur många som delades ut vet vi inte. Klart är i alla fall att gratisutdelningen var ganska omfattande.

I slutet av boken lade Lundborg till ett agiterande avsnitt där han förklarade att den nutida kulturen »i stora delar av världen uppbäres av den nordiska rasen«. All forskning bär »samfällt vittne om den nordiska rasens sega kraft, företagsamhet, begåvning och organisationsförmåga«. Sedan uppmanar han svenska folket att göra allt för att »hålla rasen uppe, så att den ej urartar eller dör ut«.

Därmed kan man säga att det första skedet i Rasbiologiska institutets historia var avslutat. Det varade i sju år. Under den tiden hade institutet ägnat sig åt propaganda för rashygien samt upprepat en del av den forskning som utförts redan i slutet av 1800-talet. Utåt hade institutet försökt framstå som en garant för att den svenska folkstammen förädlades i framtiden. Men forskningen siktade inte på framtiden, utan kopierade de kartläggningar som inspirerats av den gamla debatten om vilken ras som varit den ursprungliga i Sverige. De rasbiologiska mätningarna av närmare 100 000 svenskar hade inte gett någon kunskap som kunde användas inom ramen för institutets egentliga uppdrag.

»Lappundersökningen«

När Rasbiologiska institutet hade upprepat 1800-talets undersökningar kunde Herman Lundborg satsa ännu mer resurser på rasblandningen. Ingen hade bevisat att rasblandning var skadlig. Om Lundborg klarade det skulle han bli världsberömd i kretsen av rasforskare. Inom Sverige trodde han sig ha ett unikt material, nämligen i de områden där det fanns samer som emellanåt gifte sig med finnar eller svenskar.

Lundborg kallade sin forskning i Lappland och Jämtland-Härjedalen för Lappundersökningen. Han hade inte redovisat några resultat när han blev chef för Rasbiologiska institutet år 1922. Han började genast utnyttja delar av institutets resurser till resor i norra Sverige. Undersökningarna där bestod främst i att individerna mättes och fotograferades. Skolbarn var naturligtvis tvungna att ställa upp. Även de som vistades på ålderdomshem utsattes för påtryckningar för att låta sig mätas. Andra vuxna hittade man i hemmen eller vid större kyrkhelger och marknader. De som medverkade lovades ett foto av sig själva, något som verkar ha varit ett effektivt lockbete. Institutets reseassistent hade med en egen framkallningsutrustning och kunde snabbt infria löftet.

Det är svårt att hitta någon plan i institutets reseverksamhet. Resorna redovisas noggrant i verksamhetsberättelserna. Ena året kunde chefen eller assistenterna vistas någon vecka i Härjedalen samt i Karesuando eller Jokkmokk. Nästa år kunde det vara Gällivare, Ankarede och Vilhelmina. I årsberättelsen för år 1929 står att forskningen »kommer att mångsidigt belysa lapparnas släkt- och rasförhållanden, vidare talrika rasblandningsfenomen, lapparnas sjukdomar m.m.«. Lundborg påstod också att »korsning mellan lappar och icke-lappar« blivit särskilt intensiv de senaste decennierna.

Den första volymen med resultat kom ut i december år 1932 under titeln »The race biology of the Swedish Lapps, part 1«. Den består nästan enbart av en neutralt hållen statistisk bearbetning av kyrkboksmaterialet. Den utfördes av institutets statistiker Sten Wahlund, som beräknat födelseöverskott och barnadödlighet. Boken innehåller också en uppsats om samernas förhistoria av K B Wiklund, professor i finsk-ugriska språk i Uppsala. Han beskriver samerna som »hyperkortskaliga« med ett index över 87. I förordet har dessutom infogats ett starkt nedsättande omdöme, som luleåbiskopen Olof Bergqvist fällde om samerna 1911. Inget av det som Lundborg utlovat om sjukdomar och rasblandning fanns i boken.

Lundborg var inblandad i ständiga strider om anslag och tjänster och började framstå som en allt mer olämplig chef för ett statligt institut. Den nya socialdemokratiska regeringen inledde en översyn av institutets organisation och inriktning år 1932. Lundborg försvarade Lappundersökningen med att de ekonomiska medlen var så knappa att institutet tvingades skjuta upp »den rasbiologiska inventering av landets befolkning, som från början framstod som en framtida huvuduppgift för institutets verksamhet«. Arbetet hade därför »helt koncentrerats till lapparna«.

Institutets styrelse hade tidigare slutit upp bakom Lundborg, men nu började även den tvivla på hans lämplighet. Den krävde att institutet skulle inrikta sig på forskning som kunde vara till nytta för svenska folkets rashygien. Nästa instans var universitetsberedningen. Den förklarade att institutet helt borde ändra inriktning och koncentrera sig på ärftliga sjukdomar.

Detta var ett tecken på att kopplingen mellan genetisk forskning och rasbiologi började lösas upp. Genetiken var en väl etablerad vetenskap, vars resultat hade visat sig hållbara i praktiken främst vad gällde förädlingen av växter och djur. På medicinskt håll hade man kunnat konstatera att vissa sjukdomar hade en viss ärftlighet, något som krävde särskild forskning. Att frikoppla den genetiska och medicinska forskningen från all anknytning till idéerna om mänskliga raser började framstå som allt mer angeläget.

Men Herman Lundborg var chef för Rasbiologiska institutet och kunde inte avsättas i en handvändning. Regeringen föreslog i stället en bantning av anslaget. Det ledde till en debatt i riksdagen år 1933. Institutet kritiserades där av flera socialdemokrater, men än så länge riktades angreppen främst mot att det inte följde sina direktiv. Det ägnade sig inte åt forskning som kunde leda till »det svenska folkets förädling«, som statsrådet Östen Undén uttryckte det. Ecklesiastikminister

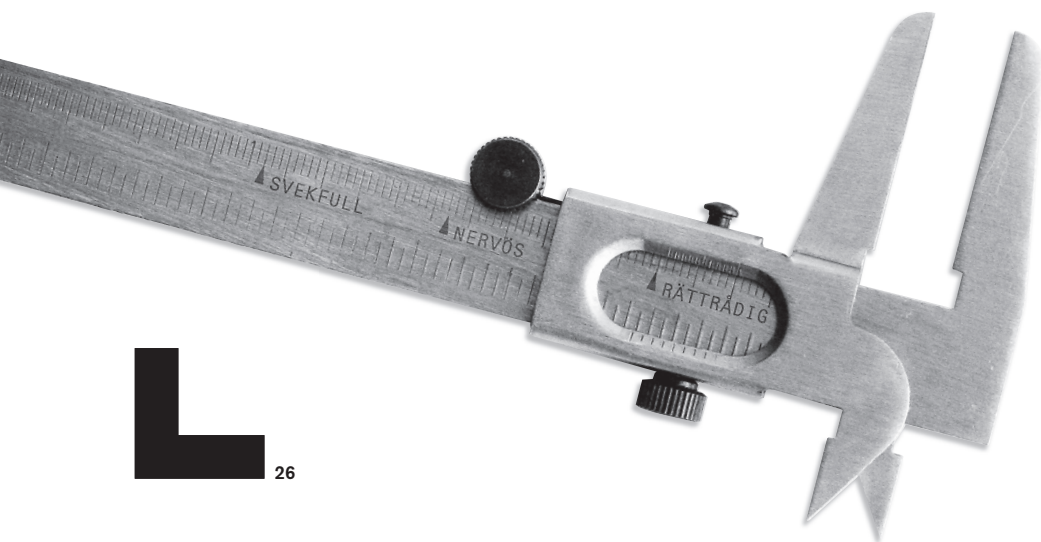
Gunnar Dahlberg ville bekämpa rasidéer. Boken »Arv och ras« gavs ut i London med titeln »Race, reason and rubbish« och i Tyskland 1947, som ett led i ockupationsmakternas avnazifiering av tyska folket.

Artur Engberg menade att institutet inte sysslade med frågor som »äro av betydelse för en inventering av vårt rasbiologiska tillstånd och behov«. Institutets anslag sänktes från 65 000 kronor till 45 000 kronor i avvaktan på att Lundborg skulle gå i pension. Han fortsatte oförtrutet att resa till Lappland.

Lundborgs sista inlägg i samhällsdebatten blev skriften »Västerlandet i fara« år 1934. Där upprepar han varningarna om att den svenska rasen hotas av degeneration (»en ärftligt betingad undermålighet«). Han hävdar att de värdefullare raselementen finns i de övre samhällsskikten, men att de inte fortplantar sig i tillräckligt hög grad. I samhällets botten skikt finns de mindervärdiga som förökar sig »genom ett sorglöst liv och ohämmade drifter«. På grund av sociala och hygieniska åtgärder, konstaterade Lundborg, dog inte längre de »mindervärdigas« barn undan som förr. Det hotade kvaliteten på den svenska rasen.

Ett annat hot var flykten från landsbygden. Där fanns den sunda kärnan i rasen. Nu drog storstäderna, »dessa kräftskador i folkkroppen«, till sig allt fler människor. Där urartade livet till »självsvald och förvildning«. För att motverka detta borde staten ge ekonomiskt stöd till de mest rasligt kvalificerade, så att de kunde starta små jordbruk och bilda familj.

Innan Lundborg lämnade sin tjänst i april år 1935 publicerade han på tyska en litteraturoversikt om rasblandning, men han publicerade inga fler forskningsresultat.

NY CHEF, NY FORSKNING

När man skulle utse Lundborgs efterträdare utbröt en långdragen akademisk befördringsstrid. Den avslutades med att Herbert Tingsten och Gunnar Myrdal uppvaktade Östen Undén och övertalade honom att utse Gunnar Dahlberg till chef för Rasbiologiska institutet. Han hade varit verksam vid institutet och disputerat på en avhandling om tvillingforskning. Senare hade han brutit med Lundborg.

För dem som ville att institutet skulle ändra inriktning var Dahlberg rätt man. Han hade en matematisk-statistisk bakgrund och ett starkt engagemang i samhällsfrågor. Han hade redan kritiserat rasbiologin. I tidskriften *Ord & Bild* år 1933 skrev han bland annat om »ogrundade och i viss mån fantastiska föreställningar om samband mellan s k rasegenskaper och begåvning«.

I Gunnar Brobergs bok om Rasbiologiska institutet beskrivs Dahlberg som »en modern intellektuell, en ironiker med socialistiska sympatier som redan varit i konflikt med de svenska nazistgrupperna«. Han umgicks i kretsarna kring vänstertidskriften *Clarté* och flera av dem som tvingats fly undan den tyska nazismen på grund av socialistiska sympatier knöts till institutet under andra världskriget. När Dahlberg blev chef höjdes institutets anslag igen. Han tillsatte ny personal och kunde skaffa nya lokaler. Forskningen lades om till medicinsk genetik.

Dahlberg ärvde den så kallade Lappundersökningen av Lundborg och ansåg sig tydligen tvungen att publicera resten av resultaten. I årsberättelsen för år 1937 står att arbetet blivit klart och att del II av Lappundersökningen fanns i korrektur. Trots det dröjde det ytterligare fyra år tills boken var tryckt. Varför är oklart. Det blev i alla fall en underligt kluven produkt. Första delen redovisar gammal rasbiologisk forskning. Den är fylld av tabeller med uppgifter om 1 331 namngivna samer, en del av dem med porträttfoto. De uppgifter som tagits med är ögonfärg, hårfärg, skallens längd, skallens bredd, skallindex, ansiktets längd, ansiktets bredd, ansiktsindex samt kroppslängd. Det finns inget om rasblandning och sjukdomar i boken. Den innehåller inte heller några nedsättande omdömen om samer.

Den andra delen av boken har skrivits av Dahlberg. Där angriper han rasforskning överhuvudtaget. I polemik mot dem som forskat om den germanska rasen skriver han att »en ren [...] germansk ras aldrig har observerats och de avgränsningar

som använts är helt subjektiva«. Han påpekar att rasbiologernas utgångspunkt »att europeerna härstammar från ett antal rena raser är en obekräftat antagande«. På det hela taget »är rasbiologi ett uttryck för nationella fördomar och har inget med vetenskap att göra«. Han menar att skillnaderna i utseende mellan samer och andra svenskar beror på miljöfaktorer.

Bekämpade rasidéer

Gunnar Dahlberg gjorde mer än de flesta svenskar för att bekämpa rasidéer. Hans bok »Arv och ras« från år 1940 gavs ut i London två år senare under titeln »Race, reason and rubbish«. Den publicerades även i Tyskland år 1947 under titeln »Vererbung und Rasse« som ett led i ockupationsmakternas avnazifiering av det tyska folket.

Dahlbergs bok översattes till engelska av Lancelot Hogben, som var professor i social biologi vid London School of Economics. Han var en av de ledande kritikerna av rasbiologisk forskning och han och hans dotter vistades hos Dahlberg i Uppsala en period under Andra världskriget.

I Storbritannien och USA hade det vuxit fram en stark kritik mot rasforskning redan under 1920-talet. I Storbritannien var biologerna drivande, i USA antropologerna. De menade att rasbiologernas verksamhet inte hade något vetenskapligt berättigande. Deras data visade inte annat än att det fanns lokala variationer i människors utseende, något som varken var nytt eller intressant. Antalet rasbiologiska forskare hade aldrig varit särskilt stort och någon nyrekrytering skedde knappast från 1920-talet och framåt, utom i Tyskland. Under 1930-talet anslöt sig allt fler forskare till kritikerna och efter krigsutbrottet år 1939 blev forskarnas antirasism ett vapen mot Tyskland och dess raspolitik.

Dahlberg tillhörde denna forskargrupp. FN-organet UNESCO lät en grupp samhällsforskare sammanställa skriften »Statement on Race« år 1950. En utökad version kom år 1953. Detta »Statement on race« blev grundläggande för FN:s antirasistiska politik. Gunnar Dahlberg var med om att utarbeta det. Han publicerade flera böcker för att upplysa om att det saknades vetenskapligt stöd för rasidéer. En av dem var »Raser och folk«. Den gavs ut av Svenska Unescorådet år 1955 och kom i ny upplaga år 1966 med sociologen Joachim Israel som medförfattare.

Det är förvånande att denne antirasist fortsatte att vara chef för något som hette Rasbiologiska institutet. I ett brev år 1940 betecknade han titeln rasbiolog som »en smula komisk«.

Sverige fick en steriliseringslag 1935. Först gällde förståndshandikapp, sinnessjukdom och ärftliga sjukdomar. Senare även asocialitet, sexuell hållningslöshet, oförmåga, alkoholism, lösdriveri etc.

Varför han behöll institutets namn vet vi inte. Möjligen oroade sig Dahlberg för att institutet kunde läggas ner om han började röra i namnfrågan. Sedan han tillträdde hade det främst ägnat sig åt forskning om ärftliga sjukdomar. Sådan forskning bedrevs vid flera medicinska institutioner och det fanns knappast något behov av ett särskilt institut. Dahlberg fick problem med hälsan i början av 1950-talet och dog år 1956. Rasbiologiska institutet lades ner år 1958 och forskningen överfördes till institutionen för medicinsk genetik vid Uppsala universitet.

Rasbiologi och steriliseringar

I Sverige praktiserades rashygien i form av steriliseringar, främst under 1930- och 1940-talen. Men när de svenska läkarna och myndigheterna definierade vilka som skulle steriliseras handlade det inte i första hand om rastillhörighet. För att förstå hur tankebanorna löpte måste man dra in rasideologernas distinktion mellan ras och folk.

Redan Anders Retzius hade ju hävdade att i stort sett alla historiskt, geografiskt eller politiskt avgränsade folk hade inslag av flera raser. Folket hade efter hand bildat en enhet som utmärkte sig för en viss karaktär, en viss känsla och en gemensam historisk uppgift. Denna uppfattning uttrycktes mest tillspetsat i Nazityskland där den dominerande föreställningen var att det tyska folket hade inslag av sex raser med den nordiska som den mest högtstående. Att den nordiska rasen var den ädlaste betydde inte att den var oöm och livskraftig. Det nordiska rasinslaget betraktades snarast som en planta som måste vårdas och stärkas eftersom det hotades av andra, lägre stående raser som lättare kunde anpassa sig till den moderna samhällstillvaron med all dess skadliga individualism och moraliska förfall.

Därför ansågs det vara viktigt att stärka inslaget av nordisk ras inom folket. I Nazityskland stiftade man år 1935 raslagar

för att förbjuda äktenskap och utomäktenskapliga förbindelser mellan representanter för det tyska folket och personer med judiskt, afrikanskt eller romskt »blod«. Det tyska folket ansågs ha inslag av nordisk, alpin och dinarisk ras samt medelhavs- och ostbaltisk ras. Inte ens de mest hängivna rasbiologerna ansåg att det var praktiskt möjligt att skilja sådana inslag åt och bestämma hur de skulle få kombineras i äktenskap.

Men bland det tyska folket fanns det individer som var förståndshandikappade, mentalsjuka, eller hade svårtatade fysiska handikapp. Sådant kunde inte alltid knytas till mindervärdiga rasinslag. För att försvara den egna »rasen« var det nödvändigt att acceptera att det kunde finnas så kallade undermåliga individer inom alla raser.

I Nazityskland stiftades år 1933 en lag om obligatorisk sterilisering av personer med vissa mentalsjukdomar och allvarliga fysiska handikapp. I huvudsak tillämpades lagen (med vissa tillägg från år 1935) oberoende av rasklassificeringar. Utgångspunkten fick vara att det inom alla raser fanns individer som var olämpliga att föra släktet vidare. De skulle inte få dra ner kvaliteten på det tyska folket.

De som förespråkade steriliseringar i Sverige rörde sig längs samma tankebanor, men den svenska rashygienen gick aldrig så långt som den nazityska, som även började döda »undermåliga« individer efter år 1939. Det fanns många kopplingar mellan Rasbiologiska institutet och den svenska steriliseringsbyråkratin. Det gällde främst Nils von Hofsten som satt i Rasbiologiska institutets styrelse och dessutom var ledamot av i stort sett alla kommittéer och expertutredningar som hade med steriliseringar att göra. Adolf Petrén, som skrev riksdagsmotionen om ett rasbiologiskt institut år 1920, var också en framträdande förespråkare för steriliseringar.

Sverige fick en steriliseringslag år 1935. I den var motiven för steriliseringar främst förståndshandikapp, sinnessjukdom och ärftliga kroppsliga sjukdomar. Under 1940- och början av 1950-talet tillkom också sociala skäl som asocialitet, sexuell hållningslöshet, oförmåga att vårda barn, alkoholism, lösdriveri etc.

*Judarna blev ett problem för rasbiologin.
I verkligheten finns mörka, blonda, rödhåriga
judar likaväl som långa, slanka, korta och
korpulenta. Mått på skallar gav ingen vägledning.*

Steriliseringslagen av år 1935 föregicks av statliga utredningar där Rasbiologiska institutet var en av remissinstanserna. I vanlig ordning förespråkade Lundborg storstilade åtgärder för att identifiera »undermåliga personer» och åstadkomma en »dränering av samhället». Men mer än ord blev det inte. Rasbiologiska institutet hade aldrig något direkt inflytande över besluten om sterilisering. Ansökningarna kom från olika vårdinrättningar och medicinska instanser samt förmyndare och släktingar. Medicinalstyrelsen utfärdade tillstånden, lokala läkare gjorde ingreppen.

Lundborgs propaganda för rashygien hade säkert viss betydelse för att sprida steriliseringsidéerna i Sverige. Att han blev professor med ett eget forskningsinstitut gav tyngd åt hans argument. Men några konkreta forskningsresultat som stödde tanken på sterilisering kunde institutet aldrig visa upp.

I Sverige ersattes termen »rashygien» i regel av »arvshygien» under 1930-talet. Endast i ett avseende verkar ett rastänkande ha haft betydelse för steriliseringsbesluten. Det gällde dem som omgivningen stämplade som tattare. De var en socialt definierad kategori, men det var många som vid den tiden betraktade dem som ett slags blandras vid den tiden. I steriliseringsbesluten hänvisas ibland till »tattarlikt utseende». Rasbiologiska institutet publicerade också bilder på »typiska tattare». Uppemot 500 fall av ansökningar och utförda steriliseringar gällde sådana som stämplats som tattare. Om Rasbiologiska institutet hade något inflytande i just den frågan är osäkert. I synnerhet landsbygdsbefolkningens nedlåtande syn på så kallade tattare växte fram redan under 1800-talet. Rasbiologiska institutet verkar snarast ha anpassat sig till en fördom som redan fanns i Sverige.

Romer diskriminerades på många sätt i Sverige, men de undersökningar som gjorts av vilka som steriliserades visar inte att romer drabbades i högre grad än andra. Detsamma gällde samer. Det finns några få ansökningar där den som ska steriliseras uppges vara same, men andelen är inte större än samernas andel av befolkningen i stort, snarare mindre.

Den svenska statens samepolitik hade betydande inslag av rasism, främst under 1900-talets första årtionden. Synen

Rasbiologin blev tvärtemot sitt syfte ett bevis för att rasidéerna bara byggde på ett faktum, nämligen att människor har skilda utseenden.

på »lapprasen« var starkt nedlåtande och flera åtgärder inom främst skol- och bosättningspolitiken baserades på en uppenbar rasism. Men i vanlig ordning gick man direkt från grumliga rasidéer till konkret raspolitik. Lundborgs skallmätningar hade ingen betydelse för den svenska statens samepolitik. Den styrdes av diffusa fördomar samt av intressesamförhållanden mellan renskötselns och jordbrukets intressen.

Vid endast ett tillfälle kallade en myndighet in Rasbiologiska institutet för att behandla en fråga med anknytning till samerna. Bakgrunden var att Sverige från år 1917, och särskilt i renbeteslagen från år 1928, började införa en näringsbaserad definition på »lapp«. Förenklat uttryckt var endast renskötare »lappar«, andra samer blev »övrig befolkning«. En del tjänstemän på Statistiska centralbyrån ansåg att detta var fel och att man skulle behålla en mer rasbaserad definition på »lapp« i folkräkningarna. Därför anlätades Rasbiologiska institutets statistiker Sten Wahlund i början av 1930-talet för att reda ut begreppen.

Det är sällan svårt att definiera kärnan i en etnisk grupp. Men ut mot kanterna uppstår i regel problem som gör att gruppen blir omöjlig att avgränsa exakt. I Statistiska centralbyråns arkiv hittar man fortfarande resterna av Wahlunds försök att skapa ordning i blandningen mellan samiskt, svenskt och finskt. Han stötte snart på de vanliga problem som uppstår när man skall avgränsa grupper där fortplantning sker efter individernas eget val. Han tvingades bland annat fundera över frågor som om barn skulle räknas som svensk-lapska eller lapsk-svenska om modern var svensk-lapp (med svensk far) och fadern lapsk-svensk (med lapsk far). Det var bara början. I hans anteckningar kan man följa hur han efterhand drunknade i alla teoretiskt möjliga kombinationer och tvingades ge upp hela projektet redan innan han ens hade hunnit föra in finnar i kalkylerna.

Rasbiologin och judarna

Det fanns vissa fysiska kännetecken som ansågs vara typiskt judiska och som framhävdes i karikatyrer och liknande sammanhang under 1900-talets början. Men i verkligheten fanns

såväl mörka som blonda och rödhåriga judar likaväl som långa och slanka eller korta och korpulenta judar. Mått på skallar och andra kroppsdelar gav ingen vägledning. Därför blev judarna ett problem för rasbiologin.

Den beskrev i regel judarna som ett folk med starka inslag av raser från Mellanöstern. De fanatiska antisemiter som förföljde och mördade judar stödde sig inte på rasbiologin. De gick direkt från sina vanföreställningar till handling. För att utföra sina illdåd behövde de inget mellanled som gjorde anspråk på att vara vetenskapligt.

De försök som gjordes att klassificera judarna som ras i Nazityskland resonerade så att säga baklänges. Antisemiterna hade bestämt sig för att judarna var ett hot mot det tyska folket. Från denna utgångspunkt gällde det att försöka pressa in dem i något slags raskategori. En vanlig teknik var att karaktärisera judarna som en »ras av andra ordningen«. Genom att under lång tid hålla samman och gifta sig med varandra ansågs judarna ha utvecklat vissa psykologiska rasdrag, som särskilde dem från det tyska folket. I samband med judeförföljelserna definierades judar utifrån härstamning. Undersökningarna fördes tillbaka till far- och morföräldrar.

Herman Lundborg var en antisemit av den typ som påstår att judarna har »för stor makt« över ekonomi, medier och inom vissa yrken. I förlängningen av sådana idéer fanns även föreställningar om en judisk världskonspiration.

Han kunde beteckna vissa judar som »utmärkta medborgare« och han anställde åtminstone två vid Rasbiologiska institutet. Under åren 1922–24 var Ella Heckscher, med judiskt bakgrund, anställd som genealog vid institutet. Lundborgs mest hängivna medarbetare var Wilhelm Krauss. Han var jude från Österrike och kom år 1918 som flykting till Sverige på inbjudan av Uppsala studentkår. Han var anställd vid Rasbiologiska institutet från starten år 1922 till år 1928 då han reste till Hawaii för att studera rasblandning.

Men Lundborg menade också att det var »judarna« som låg bakom den kritik som förekom mot institutet. I ett brev till nazistledaren Birger Furugård skrev han år 1925: »Det behövs endast några få angrepp i judetidningarna under vinterns lopp, så beviljar riksdagen ej minimianslagen. Då avgår jag och lämnar Sverige. [...] Judarna jubla, och de ha hemburit en seger på ett par årtionden. Judarna i Sverige ha hittills förhållit sig relativt neutrala, därför att jag så sorgfälligt – av taktiska skäl – undvikit att beröra judefrågan.« I sin avskedsansökan 1925 skyller han institutets dåliga ekonomi på bland annat »hemligt

mullvadsarbete från judiskt håll«. I ett brev till en kollega anklagar han »åtskilliga judetidningar med DN i spetsen« för att ha inlett en kampanj mot institutet.

Tongångarna blev helt annorlunda sedan Gunnar Dahlberg blivit chef för institutet. I boken »Arv och ras« ägnar han tolv sidor åt att visa att alla de vanliga fördomarna mot judar är rent nonsens. Boken kom ut i Sverige år 1940, då Nazityskland stod på höjden av sin makt. Dahlbergs slutord i kapitlet om judar vittnar om att han inte ägnade sig åt samma anpasslighet och medlöperi som många andra vid den tiden. »På grund av den upprörande situationen i vissa delar av världen och på grund av de allmänt utbredda fördomarna mot judar har jag i detta kapitel tillåtit mig att utförligt och med viss skärpa påpeka en del fakta och förhållanden, som på grund av sin självklarhet i en mer normal situation inte hade behövt ägnas många ord.«

Tre länkar

Rasideologerna försökte sammanfoga sina idéer till tre länkar i en kedja. Den första var idén att det fanns ett antal »rena« raser. Under 1800-talet blev denna idé allt mer rasistisk. Dess anhängare började påstå att skillnader i utseende också innebar skillnader i inre egenskaper, samt att vissa raser hade mer högtstående egenskaper än andra.

Den tredje länken i kedjan var den raspolitiska praktiken. Då utövades en systematisk diskriminering av vissa grupper. De kunde dessutom utsättas för regelrätt förföljelse och i värsta fall bli offer för folkmord.

Rasbiologin skulle vara den andra länken i kedjan och ge både rasidéerna och raspolitiken en vetenskaplig legitimitet. Men den rasbiologiska länken brast ständigt. Så snart rasbiologin försökte stöpa sina slutsatser i en prövbar vetenskaplig form kunde kritikerna slå håll på resonemangen. Inte heller rasisterna var nöjda. Rasbiologin levererade inte de resultat som de ville ha för att motivera diskriminering och förföljelse. Med vedertagna vetenskapliga metoder gick det inte att finna någon grund för en rasuppdelning och än mindre för en raspolitik. Därför blev rasbiologin, tvärtemot sitt syfte, ett bevis för att rasidéerna bara byggde på ett faktum, nämligen att människor har skilda utseenden. I övrigt handlade allt om fördomar som inte hade någon grund i verkligheten.

Redan innan Andra världskrigets illgärningar skapat en utbredd avsky för rasistiska idéer hade rasbiologin börjat tyna bort, utom i Nazityskland. Men inte ens där spelade den någon

väsentlig roll för raspolitiken och Förintelsen. Rasbiologer fick professurer, stämplade vissa raser som underlägsna och var hänsynslösa antisemiter. Men deras forskning påverkade inte den officiella raspolitiken. Judeförföljelserna vilade på en antisemitism som hade andra källor. Heinrich Himmlers försök att skapa särskilda hem för renrasiga barn byggde snarast på de vanliga, och ohållbara, jämförelserna med husdjursaveln.

Det skrämmande och det löjliga

Även om rasbiologin misslyckades med att fylla sin uppgift, var den en del av det rasideologiska tankekomplexet. Det orsakade död och lidande världen över. Det är ett skrämmande inslag i mänsklighetens historia.

Men sett ur vetenskaplig synvinkel var rasbiologin närmast löjeväckande. Företeelser blir inte vetenskap bara därför att man försöker mäta dem. Vetenskap är betydligt mer än mätmetod. Vi skulle kunna göra en undersökning av de rödhårigas fördelning i Sverige med iakttagande av alla tänkbara metodiska krav. Vi skulle kunna ange fördelningen på kön, spridningen i olika län och kommuner samt förekomsten i stad respektive landsbygd. Vi skulle kunna korrelera hårfärgen med kroppslängd och ögonfärg. Allt detta kunde vi sedan dela in i underkategorier som bestämdes utifrån varierande grad av rött i hårfärgen. Det skulle kunna bli en publikation fylld av tabeller, diagram och ekvationer. Beräkningsmetoderna skulle vara oklanderliga, men likafullt skulle det vara nonsens eftersom det inte ger oss någon meningsfull kunskap.

Så var det också med den rasbiologiska forskningen. Den producerade bara en massa mått som inte sade mer än att det fanns skillnader i kroppsform och utseende mellan olika människor. På denna grund konstruerade rasbiologerna rasgrupper, undergrupper, blandgrupper, undergruppers undergrupper, blandgruppers undergrupper o s v. De grundläggande läroböckerna består till stor del av enahanda, katalogartade uppräknings av rasgrupper med beteckningar som försöker ge intryck av att vara vetenskap.

Rasbiologins propaganda hade betydelse, dess forskning var värdelös, även för rasisterna. Resultaten saknade koppling till det som skulle vara institutets uppgift, d v s att slå vakt om den svenska folkstammen och att förädla den. För övrigt satsades allt på Lundborgs privata försök att vinna ära bland rasforskarna genom att bevisa att rasblandning var skadlig. Han misslyckades, precis som alla andra.

Skallmätningar av samer kan knappast ha varit av värde ens med hans egna utgångspunkter. Om människor i Lappland var »rasblandade« kunde han ta reda på i kyrkböckerna. Sedan kunde han kontrollera om de var bräckliga till kropp eller själ, lungsiktiga eller hade »dålig karaktär«. Skallindex och en del andra mått behövdes inte för den sakens skull. Men massor av data skulle ge ett slags vetenskaplig legitimitet. Ett berg av siffror fick dölja de ohållbara utgångspunkterna.

När Lundborg desillusionerad gick i pension drog han sig undan och levde isolerat fram till sin död år 1943. Trots att han försökt hindra det efterträddes han av en av sina värsta fiender, Gunnar Dahlberg, som var motståndare till allt vad Lundborg stod för. Han ändrade helt institutets inriktning och skrev flera böcker där han helt förkastade rasbiologi och rasidéer överhuvudtaget.

Svårbedömt inflytande

När man försöker bedöma rasbiologins inflytande i Sverige måste man först skilja mellan rasbiologi och rashygien. Rasbiologin ansåg att det fanns, eller åtminstone funnits, ett antal »rena« människoraser. Målet var att mäta, klassificera och sortera dessa raser. Rashygien hade ett annat syfte, nämligen att förhindra att påstått skadliga arvsanlag spreds inom det egna folket. I Sverige byttes också beteckningen rashygien efterhand ut mot arvshygien. Det gjorde inte steriliseringarna mer ursäktliga, men »ras« var aldrig någon huvudsak i den verksamheten.

Den renodlade rasbiologin var aldrig stor i Sverige. Den enda professionella rasbiologen var Herman Lundborg och möjligen hans assistent Wilhelm Krauss. Medicinare och antropologer kunde ha tillfälliga anställningar vid Rasbiologiska institutet, men de flesta insåg snart att rasbiologin inte bjöd på några framtida karriärmöjligheter.

Inom den akademiska världen fanns det några som aktivt stödde Lundborg och den rasbiologiska forskningen. Dit hörde Frithiof Lennmalm (död år 1924) och Vilhelm Hultkrantz (i pension år 1927) samt Herman Nilsson-Ehle och Nils von Hofsten. Dessutom fanns en större krets sympatisörer som forskade i medicin, ärftlighetslära, anatomi och antropologi och liknande ämnen. De kunde yttra sig positivt om rasbiologin och påpeka att deras forskning kunde vara till nytta även för den. I övrigt sysslade de med sitt.

Rasbiologin var aldrig någon partipolitisk fråga i Sverige. I början av 1920-talet trodde politikerna på vetenskapsmännens försäkringar om att rasbiologi var nödvändig och nyttig, drygt tio år senare var det knappast någon som försvarade Lundborgs person och verksamhet. De nazistiska partierna gjorde det naturligtvis, men de hade inget politiskt inflytande.

Det går inte att fastställa effekterna av Lundborgs propaganda för rasbiologi och rashygien. Man kommer inte längre än till antaganden. Han skrev många artiklar och höll många föredrag, men det var ändå rörelserna i tidens stora idéströmningar som avgjorde. Man kan på goda grunder anta att diskrimineringen av romer och samer hade varit densamma med eller utan Lundborg. Steriliseringarna hade fått samma omfattning även om inte Rasbiologiska institutet funnits.

Rasism och främlingsfientlighet

Den rasbiologiska forskningen fick ett snöpligt slut i Sverige. Etnografen Bertil Lundman började ägna sig åt rasbiologi under 1930-talet. År 1940 skrev han boken »Jordens människoraser och folkstammar« och disputerade på avhandlingen »Dala-allmogens antropologi« år 1945. Han lyckades aldrig få någon anställning vid Rasbiologiska institutet, men han fick en docentur i fysisk antropologi vid Uppsala universitet.

Bertil Lundman blev den siste entusiasterna. Han publicerade sig flitigt där han fick utrymme. Särskilt intresserade han sig för Dalarna. Han ansåg att det fanns ovanligt långskalliga individer där. Ännu under 1950- och 1960-talen fick han hålla offentliga föreläsningar i Uppsala universitets lokaler. Många studenter besökte dem i rent underhållningssyfte för att skratta åt Lundmans egenartade uppenbarelse och åsikter.

Paradoxalt nog fick Rasbiologiska institutet viss betydelse för antirasismen efter år 1935. Gunnar Dahlbergs kritik av rasidéerna uppmärksammades även internationellt, särskilt sedan den flutit samman med de övergripande antirasistiska strömningar som präglade den västerländska tidsandan efter Andra världskriget.

Den typ av rasidéer som präglade senare delen av 1800-talet och första hälften av 1900-talet hade sin grund i isolering och okunnighet. Dagens möten mellan människor med ursprung i olika världsdelar har gjort dåtidens rasidéer allt mindre trovärdiga.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckta källor

Uppsala universitetsbibliotek, Handskriftsavdelningen
Rasbiologiska institutets arkiv
(Verksamhetsberättelser, Inkommande och utgående
skrivelser, Tidningsklippssamling).

Tryckta källor

Riksdagens protokoll 1920
(Motion FK 7 och AK 26).

Riksdagens protokoll 1921
(Statsutskottets utlåtande nr 110, Proposition nr 114,
Debatt i AK nr 42).

Riksdagens protokoll 1933
(Protokoll AK nr 28).

Riksdagens protokoll 1934
(Protokoll AK nr 23).

Statens Offentliga Utredningar 2000:22, Från politik
till praktik. De svenska steriliseringslagarna 1935–1975,
Rapport till 1997 års steriliseringsutredning, Mattias
Tydén, Stockholm.

Litteratur

Barkan, Elazar, The Retreat of Scientific Racism. Changing
Concepts of Race in Britain and the United States
Between the World Wars, Cambridge, 1992.

Broberg, Gunnar, »Lappkaravaner på villovägar. Antropologin
och synen på samerna fram emot sekelskiftet 1900« i
Lychnos 1981–82.

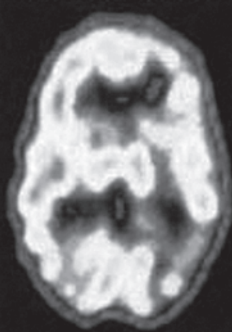
Broberg, Gunnar, »Lundborg, Herman Bernhard« i Svenskt
biografiskt lexikon, band 24, Stockholm, 1984.

Broberg, Gunnar & Tydén, Mattias, Önskad i folkhemmet.
Rashygien och steriliseringar i Sverige, Stockholm, 1991.

Broberg, Gunnar, Statlig rasforskning. En historik över
rasbiologiska institutet, Lund, 1995.

- Fredrickson, George M.*, Rasism. En historisk översikt, Lund, 2005.
- Hagerman, Maja*, Det rena landet. Om konsten att uppfinna sina förfäder, Stockholm, 2006.
- Hanson, Hertha*, Alkemi, romantik och rasvetenskap. Om en vetenskaplig tradition, Nora, 1994.
- Hansson, Hertha*, »Retzius, Anders Adolph« i Svenskt biografiskt lexikon, band 30, Stockholm, 2000.
- Hutton, Christopher M.*, Race and the Third Reich. Linguistics, Racial Anthropology and Genetics in the Dialectic of Volk, Cambridge, 2005.
- Ljungström, Olof*, Oscariansk antropologi. Etnografi, förhistoria och rasforskning under sent 1800-tal, Hedemora/Uppsala, 2004.
- Lundborg, Herman*, Rasbiologi och rashygien. Nutida kultur- och rasfrågor i etisk belysning, Stockholm, 1922.
- Lundmark, Lennart*, »Lappen är ombytlig, ostadig och obekväm«. Den svenska statens samepolitik i rasismens tidevarv, Umeå, 2002.
- Runcis, Maija*, Steriliseringar i folkhemmet, Stockholm, 1998.
- Skovdahl, Bernt*, Skeletten i garderoben. Om rasismens idéhistoriska rötter, Tumba, 1996.
- Tydén, Mattias*, Från politik till praktik. De svenska steriliseringslagarna 1935–1975, Stockholm, 2002.

motståndskraftig

degenererad

